

DOBSZAY TAMÁS

A RENDI ORSZÁGGYŰLÉS UTOLSÓ ÉVTIZEDEI (1790–1848)

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE

Sorozatszerkesztők + BELLAVICS ISTVÁN,
KEDVES GYULA, PELYACH ISTVÁN

Dobszay Tamás

A RENDI
ORSZÁGGYŰLÉS
UTOLSÓ ÉVTIZEDEI
(1790–1848)

© Szerző, 2019
© Országgyűlés Hivatala, 2019

Minden jog fenntartva.
Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

A kiadásért felel • SUCH GYÖRGY

Műszaki szerkesztő, tördelő • FODOR GÁBOR
Sorozatterv • KÖRNYEI ANIKÓ
Szöveggondozó, korrektor • SZÉLL SZILVIA
Névmutató • SZÉLL SZILVIA
Képszerkesztő • GÖDÖLLE MÁTYÁS
Utómunka • BENCZE-KOVÁCS GYÖRGY

A könyv az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és
Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.
Igazgató • BELLAVICS ISTVÁN
Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora • PELYACH ISTVÁN

A kötet szerkesztője • PELYACH ISTVÁN
Szakmai lektor • POÓR JÁNOS, STIPTA ISTVÁN

A borítón Barabás Miklós: *A Lánchíd alapkövetétele* (1864)
című festményének részlete látható.
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető • GYÖRGY GÉZA vezérigazgató

www.orszaghazkonyvkiado.hu

magyar
nyomdaipari
NYOMDA- ÉS PAPIRIPARI SZÖVETSÉG

ISBN 978-615-5948-06-0
ISSN 2416-2094

TARTALOM

Bevezetés [9]

+ [5]

I. RENDI TÁRSADALOM – RENDI ALKOTMÁNY. AZ ORSZÁGGYŰLÉS TÁRSADALMI ÉS KÖZJOGI KÖRNYEZETE [13]

- I. 1. Az „ország polgári alkottatása” – Constitutio – Rendi alkotmány [17]
- I. 2. Jogállás szerint rendekre tagolt társadalom [19]
- I. 3. Rendi testületi szerveződés [22]
- I. 4. Részesedés a hatalomból: rendi alkotmány és rendi dualizmus [25]
- I. 5. Geopolitikai feltételek – az ország a Habsburgok birodalmában és a felségjogok [28]
- I. 6. Politikai körülmények és a kései rendi országgyűlések [32]

II. A MEGJELENÍTETT RENDI ORSZÁG – A DIÉTA RÉSZTVEVŐI, KÉPVISELET, VÁLASZTÁSOK [37]

- II. 1. Rendi-testületi képviseltetés [41]
- II. 2. A politika bizonytalan jogi környezete:
a jogi normák és szokásjogi szabályok [44]
- II. 3. Háromféle döntési mechanizmus [47]
- II. 4. A képviselt rendek – az országgyűlések résztvevői [49]
Döntési jogú résztvevők [49]
Rendi tagoltság – szervezeti tagoltság: a két tábla [56]
Az országgyűlés „kiegészítő” résztvevői [58]
- II. 5. „Választási rendszer” [63]
„Választójog” – Követküldők [63]
Politikai megoszlás és „pártviszonyok” [70]
„Passzív választójog” – a jelöltek [77]
Korteskedés, választási hadjárat – a tömeges, közvetlen politikai részvétel és velejárói [80]
„Választási eljárás” – követküldési módzatok [83]

<i>A választási rendszer zavarai</i>	[88]
<i>Választási kihágások és visszaélések – korrupció, rendetlenség, erőszak</i>	[91]
<i>A korteskedés és a választási visszaélések megítélése</i>	[96]
<i>A késő rendi választások nemzetközi háttérben</i>	[99]
<i>Választási jogorvoslat és verifikáció</i>	[101]

III. A DIÉTA ÉS MÁS ALKOTMÁNYOS SZEREPLŐK [111]

III. 1. A király kormánya és a király országa a rendi dualizmusban	[115]
III. 2. Törvénykezők és törvényhozók – a bíraskodás és az országgyűlés	[123]
III. 3. A rendi önkormányzatok és a diéta – követutasítások, követi kötelezettségek	[126]
III. 4. A diéta hatása a törvényhatóságokra	[134]
III. 5. A követ és a megye véleményeltérése – tudomásulvétel, lemondás, visszahívás	[141]
III. 6. A követ jogállása: sérthetetlenség, járandóságok	[146]

IV. AZ ORSZÁGGYŰLÉS SZERVEZETE ÉS MŰKÖDÉSE [159]

IV. 1. A diéta közjogi és egyéb funkciói: hatáskör és szerepkörök	[163]
<i>Hatáskör</i>	[165]
<i>Közéleti-politikai fórum, küzdőtér</i>	[174]
<i>Politikai színpad</i>	[175]
<i>Társasági és ünnepi alkalom</i>	[179]
<i>Közvélemény-alakító szerep</i>	[180]
<i>Az országgyűlés léte és szelleme</i>	[181]
IV. 2. Munkaformák, üléstípusok, munkarend	[183]
<i>Magántanácskozmány, konferencia</i>	[183]
<i>Bizottságok és választmányok</i>	[186]
<i>Az alsótábla kerületi ülése</i>	[197]
<i>„Országos ülés a rendeknél és a főrendeknél”</i>	[202]
<i>A két tábla együttes országos ülése</i>	[209]
<i>Országgyűlési munkarend</i>	[211]
IV. 3. Tanácskozás, véleménynyilvánítás és határozathozatali eljárások	[214]
<i>Közmegegyezés</i>	[215]
<i>Testületi (curiatim) szavazás és a városok súlyvesztése</i>	[217]
<i>Mérlegeléstől az „egyenkénti” szavazásig – a városok csökkentett befolyása</i>	[219]
<i>Döntési eljárások üléstípusok szerint</i>	[223]
<i>A tanácskozás és határozathozatal kapcsolata és elválasztása</i>	[224]

- IV. 4. Az országgyűlés menetrendje – a konszenzuális és konfliktusos működés [229]
Udvari előkészületek – meghívók és proposíciók [229]
A rendek előkészületei – regnikoláris deputációk, operátumok, körlevelek és utasítások [239]
A diéta ceremoniális kezdete – ünnepélyes megnyitás és királyi előterjesztések [244]
Válaszfelirat, sérelmek és tárgysorozat – „napirendi vita” [247]
A tractatus diaetalis – alku és konszenzus [251]
Rendszeres munkálatok, junctim és excerpták – küzdelem az ügymenettel és gyorsításával [255]
Az ügyek útja a diétális traktátus alkujában – üzenetváltások, fel- és leiratok [261]
„Concertáció” (megszövegezés), szentesítés, berekesztés [266]
A konfliktusos működés: a sérelmi ellenzékiesség hagyománya, működése és funkciói [270]
- IV. 5. Iratok, jegyzőkönyvek és tudósítások – dokumentálás és nyilvánosság [281]
Nyomtatott iratok (Acta) és a dictatura [281]
Jegyzőkönyv és „diarium” [283]
A jegyzőkönyv naplóvá alakul [286]
A főrendi napló kései létrejötte [288]
A dokumentumok készítése, hitelesítése és őrzése [290]
A kerületi ülések naplójának kérdése [292]
A naplók jelentősége [296]
Kézirat, sajtó- és szóbeli nyilvánosság [298]
- IV. 6. Nyelv és nyelvezet, hangulat és humor [303]
A tanácskozás nyelve [303]
A naplók, üzenetek és más iratok nyelve [307]
Nyelvezet, szónoki nyelv, hangulat, humor [310]
- IV. 7. Diétai társasélet, szórakozás és az országgyűlési ifjúság viselkedése [320]
- IV. 8. Parlamenti „ciklusok”? Gyakoriság, időtartamok [332]
- IV. 9. Helyszínek, országházak, üléstermek [338]
- IV. 10. Erőviszonyok és rendi tagoltság az ülésrendben [347]

V. KIVÁLTSÁGVÉDELMTŐL A REFORMOKIG – POLITIKA ÉS POLITIKAI TEMATIKA A RENDI ORSZÁGGYŰLÉSEKEN [375]

- V. 1. Részerdekek és közérdek az országgyűlési politikában [380]
- V. 2. A felvilágosodás és az abszolutizmus kihívása: reformkezdeményezések, rendi önvédelem (1790–1792) [385]

- V. 3. Háborúk, kiváltságvédelem, „nemzeti ébredés” (1796–1812) [390]
- V. 4. Tartalmi állandóság a századforduló országgyűlésein:
alku és rendi érdekvédelem [396]
Amivel foglalkoztak... [397]
... és amivel nem [400]
- V. 5. Az alkotmány „helyreállítása”: sérelmi ellenzéki és nemzeti politika (1825–1830) [407]
- V. 6. Tartalmi megújulás: a reformkészség megjelenése az országgyűléseken [414]
- V. 7. A reformországgyűlések (1832–1848) [425]
A liberális reform jelentkezése az országgyűlésen [425]
A reformtörekvések előretörése az utolsó diétákon [434]

VI. ÖSSZEFOGLALÁS [451]

- VI. 1. A kései rendi országgyűlések tartalmi eredményei [455]
- VI. 2. Változások az országgyűlés működésében [463]

FÜGGELÉK [473]

- Források és irodalom [477]
- Névmutató [498]
- Képek Jegyzéke [504]

„A mi eredeti alkotmányunk fő kötése az uralkodó s nép közti kölcsönös kötés; megvan ebben mindkettőnek egymás iránti jusok s kötelességek határozva. [...] A kötésnek magának fő részei ezek: a mindeneket kötelező törvényt csak együtt, azaz a nép képviselői által s uralkodó közmegegyezésből hozhatják. Az uralkodó csak ilyen törvények szerint uralkodhatik, s csak ily törvények végrehajtására van törvényes jusa. [...] hogy katonaállítást, valamint annak számát és módját csak az országosan egybegyűlt Rendek határozhatják. A pénz mindeneknél hatalmasabb eszköz [...] ha különös költségek adták magokat elő, a nemzettől függött az arra szükséges pénz adása s mennyisége. Mikor állandó adó kezdődött, fenntartotta az ország abba leendő befolyását, mind az országos közönséges adót, mind a különös eseteki segédelmet országgyűlés tárgyává tévén.”¹

Wesselényi 1830 körül, éppen a rendiség és a modern parlamentarizmust majd megteremtő szabadságmozgalom korszakfordulóján írt mondatai a kései rendi országgyűlés kétarcú jellegét mutatják. A magyar rendiség és országos képviseleti intézménye legteljesebben kifejlett formáját működésének utolsó évtizedeiben nyerte el. A rendi alkotmány utolsó korszaka időben egybeesik azzal, amelyet reformkornak vagy a reformtörekvések korának nevezünk: Széchenyi, Wesselényi, Deák, Kossuth, Batthyány működésének idejével, amely a rendiség keretei között ugyan, de már annak meghaladásán, megszüntetésén munkálkodott. A reformellenzéki stratégiát kidolgozó Wesselényi mondatai az alkotmány eszméjét az országgyűlésre, annak hatáskörére vonatkoztatva határozzák meg. Cselekvő alanyaként, az uralkodóval szerződést kötő félként az országosan egybegyűlt rendeket jelölte meg. A nép fogalmán a kortársak akár a rendeket – a Werbőczy-féle nemesi nemzetet, a kiváltságosokat is – érthették, ahogy az közjogi értelemben mindaddig szokás is volt Magyarországon. S valóban, a diéta – ahogyan a rendi országgyűlést a korban nevezték – 1790 és 1830 között még a múltból öröklött formában s olyan irányultsággal működött, amely túlnyomórészt a kiváltságvédelem rendi bélyegét viselte magán.

Ám a korszak második felében 1830 és 1848 között az utolsó diéták működésében olyan törekvések és módosulások figyelhetők meg, amelyek már a modern parlamentarizmus felé mutatnak. Az utolsó rendi gyűlések egyben reformországgyűlések voltak; a nemzeti-liberális reformmozgalom a rendi intézmény keretében, annak eszközeivel már a modern Magyarország megteremtéséért küzdöttek, akár úgy, hogy a régi intézményeket, törvényeket, szokásokat – persze historizáló módon – a modern parlamentarizmus elemévé értelmezték át, akár úgy, hogy a régi szabályokat megváltoztató kezdeményezéseket tettek, új intézményeket javasoltak. A rendi alkotmány e kettős szerepe találó megfogalmazást kapott Wesselényi másik szöveghelyében, ahol az ősi rendi alkotmány régi sajátosságai – igencsak megszépítve –, mint az egykorú nyugati intézményekkel párhuzamba állítható jellegzetességek jelennek meg.

„Azon fővonások, melyek alkotmányunk tulajdoni, éppen az újabb, világosabb kor sajátja; már első kezdetkor s későbbi kifejlése alatt sokakat hátrahagyva emelkedett a magyar polgári alkotmány nemes és nagy intézeteivel a századok sötétségein felül. Az uralkodás bölcs korlátozása s törvényes hatalmának megszentelése, a törvényhozó s végrehajtó hatalmak nemes és helyes arányban lett megosztása, a személy s vagyon sérthetlen bátorsága, minden polgári dolgok nyilvános folyta: mindezek oly vonások, melyek nálunk eredetiek, s melyek akkor már díszlettek, midőn azoknak nemléte más nemzetek közt gyászt és zavart okozott [...] Egykorú szabadságunk s polgári alkotmányunk nemzeti létünkkel.”²

E mondatokban az uralkodói hatalommal szemben a rendi alkotmány sikeres megőrzésének öntudata és a modern állampolgári közösség önrendelkezésének eszméje ötvöződik.

* * *

Kötetünk a rendi országgyűlésnek ezeket, az említett izgalmas kérdésekkel és változásokkal teli, utolsó évtizedeit elemzi. Feladatunk – igazodva a sorozat célkitűzéséhez és eddig megjelent köteteinek gyakorlatához – nem elsősorban a politikai folyamatok, s főként nem az eseménytörténet ismertetése. A középpontban a diéta és annak működése áll, s csak a kötet utolsó részében tekintjük át a politikai viták tárgyát képező kérdéseket és a róluk zajló küzdelmeket, azokat is inkább a változási tendenciák megmutatása érdekében. Mivel éppen a közjogi rendszer radikális átalakulását közvetlenül megelőző évtizedekről van szó, érdemes a jelenségeket mindvégig a modern parlamentarizmus és a hagyományos rendiség összehasonlításában tárgyalni, ami a rendi országgyűlés sajátosságaira is felhívja a figyelmet.

Elsőként vázlatosan a rendi társadalom szerveződési jellemzőit, valamint az e társadalmi berendezkedést és az erre épülő politikai intézményrendszert is magában foglaló rendi alkotmány alapvonásait, hazai alakulásának feltételeit és sajátosságait tekintjük át. Ezt követően a politikai közösséget alkotó rendi csoportok számbavételére, diétai megje-

lenítésük és megjelenésük feltételeire, és módozataira térünk rá, és az országgyűlés szervezetében való elhelyezkedésüket vizsgáljuk. Képviseljük módja kapcsán kell beszélnünk a választások egykorú sajátosságairól.

Ezután az országgyűlésnek a politikai intézményrendszer más elemeivel való kapcsolatát mutatjuk be. Az uralkodó és a rendi erőket megjelenítő diéta hatáskörének, együttműködésének, az uralkodót képviselő kormányzat hatalmi gyakorlatának vizsgálata után kitérünk a modern parlamentarizmustól erősebben elütő mozzanatokra, így a testületi képviseltesítés okozta aránytalanságokra, a kötött mandátumok rendszerére. Izgalmas kérdés a bíraskodás és a törvényhozas viszonya, amely befolyásolta az országgyűlés összetételét, továbbá munkájának nyilvánosságát; a felsőbbbíróóságok részvétele ugyanis meghatározta, hogy a társadalom hogyan és miként szerezhet tudomást az országgyűlésen történetekről; a független informálódásnak és a szabad véleményalkotásnak nehéz küzdelmekben kellett utat törniük.

A rendek képviseltesítésének függvényében formálódott ki az országgyűlés szerkezete, szervezeti és munkaformái, míg hatásköre, egyéb működési jellemzői, így gyakorisága, hossza és helyszínei a király és a rendek hatalmi birkózásának és egyensúlyozásának alárendelten alakultak. Nyomon követjük az országgyűlés tárgyalási folyamatait és döntéshozatali mechanizmusait, munkájának dokumentálását és hangulatát. Külön is foglalkoznunk kell a rendi közélet sajátosságának is tekinthető sérelmi technikával.

A kötet utolsó részébe kerülnek – szakaszokra bontva – a késő rendi országgyűlések fő tárgyait képező ügyek, illetve a fő politikai folyamatok áttekintése. Nem egy diétai szempontú alternatív köztörténet megírása a célunk, hanem azoknak a tárgyköröknek a kiemelése, amelyeket diéták kortárs résztvevői fontosnak tartottak; kijelölve ezzel azokat is, amelyek kevésbé, sőt akár egyáltalán nem is kerültek a látóterünkbe. Mindezek folytán nemcsak a diéta működésének statikus képe, hanem az e keretben bekövetkezett változások is megragadhatók.

1. Wesselényi Miklós arcképe, Barabás Miklós litográfiája, 1838

Jegyzetek

¹ Wesselényi Miklós: *Balítéletekről*. Bukarest [Lipcse], 1833. 181–182.

² Uo., 173.

I. RENDI TÁRSADALOM –
RENDI ALKOTMÁNY.
AZ ORSZÁGGYŰLÉS TÁRSADALMI
ÉS KÖZJOGI KÖRNYEZETE

2. A rendi országgyűlések épülete a pozsonyi Mihály utcában, Vincenz J. Reim színezett rézkarca, 1840-es évek

I. 1.

AZ „ORSZÁG POLGÁRI ALKOTTATÁSA” – CONSTITUTIO – RENDI ALKOTMÁNY

+ [17]

Szemben a mai szóhasználattal a rendi korszakban az alkotmány, constitutio szó alatt a kortársak nemcsak az államrendszert, tehát a közjogi viszonyokat értették, hanem elsősorban a társadalomnak a jogszabályok és a szokásjog által meghatározott rendjét. De valóban e fogalom- és szóbokkal jelölték meg az ehhez igazodóan működő politikai szervezetet is, amelynek egyik legfontosabb intézménye, az alkotmány létének legfontosabb jele épp az országgyűlés volt. A szinonimájaként használt kifejezések tehát, mint az „ország polgári állapotja”, „polgári alkottatása” mind a rendi társadalmat, mind a rendek részvételére, a rendiségre épülő közjogi, vagy ahogy a mai köznyelv mondja „államjogi” rendszert magukban foglalták.

Lényeges ez a megkülönböztetés, amely egyben számos ellenségeskedés forrása és magyarázata. Az udvar, a királyi hatalom képviselői és hívei csak a hagyományos társadalmi rend jogi kereteit és a fennálló, a királynak a lehető legtágabb cselekvési teret engedő hatalmi szerkezetet értették alatta.

„Az által, hogy titkon ama nápolyi és piemonti szédelgések [szabadságmozgalmak] ellen erővel jártunk el, biztosokat küldtünk ki [a megyei rendi ellenállás leverésére], megmentettük a magyar alkotmányt. Mi vagyunk tehát alkotmányosok, önök nem!” – tett szemrehányást a rendi ellenzék mellé álló Széchenynek Metternich államkancellár 1825. november 12-én – „Az Isten szerelmére, hagyjanak minket cselekedni: ne akadályozzák, hogy megmenthessük a magyar alkotmányt.”¹

A rendi ellenzék, majd utóbb az annak burkában születőben lévő liberális mozgalom azonban az alkotmányon az uralkodói önkényt korlátozó, egyéni és közösségi szabadságot biztosító jogi és politikai keretrendszert is értette. Széchenyi a Metternichnek adandó válasznak szánt memorandumtervezetében egészen más értelemben beszél az alkotmányról, mint a nagyhatalmú kancellár:

3. Széchenyi István arcképe,
Franz Eybl litográfiája, 1842

„Van Magyarországnak olyan alkotmánya, melyet a szokásos szóval alkotmányos monarchiának neveznek? [...] Én úgy látom, van, mert a császár felesküdt rá. Miben áll azonban egy ilyen alkotmányos monarchia, és miben különbözik az abszolúttól? Főként abban, hogy egy alkotmányos királyságban az ország rendjeinek törvények alkotására, eltörlésére és értelmezésére a királlyal közösen van joguk. Egyszóval szabad belenézniök és beleszólniök. Ha ezt Főméltóságod [...] elismeri, amit önnek, ha igazságos akar lenni okvetlenül meg kell tennie, akkor a Magyar Királyság vérző testét [alkotmányos sérelmeit] hirtelen meg fogja pillantani.”²

A vitában tehát, amely Széchenyinek egy másik naplóbejegyzése szerint „az abszolutizmus és a népek joga” között fo-

lylik, az államkancellár a kiváltságok által rendekre tagolt társadalom fennálló állapotait, valamint az e viszonyokat őrző közjogi-politikai szerkezetet tekintette alkotmánynak, amelyet az uralkodói hatalom túlsúlya jellemzett. Ezzel szemben az Angliát megjárt liberális Széchenyi a királyi hatalomnak az országgyűlés általi korlátozását, de legalábbis a kettő egyensúlyát értette alatta.³ Kettejük közül a magyar gróf volt az, aki egyidejűleg figyelembe vette annak abszurditását is, hogy az „alkotmány” adott, rendi formájában csak kevesek szabadságát garantálja, csak a kiváltságosokat védi az önkénnytől, az ország lakosságának nagy részét kirekeszti a jogokból.

„Ez antiliberális alkotmány védelme nem valami nemes feladat. 400 ezer lelket látunk, kik előjogaikat és kiváltságaikat olyan 10 millió emberrel szemben akarják megerősíttetni, akikről az országgyűlésen szó sem esik.”⁴

Az alkotmányfogalom kétféle értelmezése is jelzi a korszakforduló bekövetkeztét. *

* A korszakra vonatkozóan az alkotmány, rendi alkotmány kifejezésen kötetünkben Széchenyi és Wesselényi szóhasználatára szerint a rendi képviselői intézmények érdemi működését és a rendeknek ezeken keresztül többé-kevésbé érvényesülő befolyását, a király és a rendek egyensúlyát értjük, eltérően a jogegyenlőségen alapuló modern alkotmányosság jogi fogalmától.

I. 2.

JOGÁLLÁS SZERINT RENDEKRE TAGOLT TÁRSADALOM

+ [19]

A Magyar Királyság 1848 előtti országgyűlései a rendi társadalmat képviselték, a rendi beszédmód szerint maguk a rendek alkották az országot. A rendi kiváltságokban nem részesülők pusztán alattvalónak számítottak, és csak földrajzi értelemben képezték részét az országnak. A közjogi értelemben vett nép a rendek voltak. Ám a rendiség nem csupán azt jelenti, hogy csak a kiváltságosok részesültek politikai képviseletben, hanem a társadalom tagolódásának és szerveződésének jellegzetes módját is.

A rendi gondolkodásmód az egyén helyét jogi helyzete szerint jelölte ki. A rendi jogállás kiváltság is volt, előjogokat adott más társadalmi csoportok tagjaival szemben. A rendiség fő sajátossága az a törekvés volt, hogy egyénnek és csoportnak a jogi helyzete sajátos társadalmi szerepéhez vagy annak képzetéhez igazodjon. Az egyes rendek tagjaira, viszonyaikra rájuk érvényes és másokétól eltérő szokásjog és szabályok vonatkoztak. Az egyház a maga szakrális szerepét, a „vérével adózó” nemesség honvédelmi szerepét játszotta, illetve illetet tulajdonított magának, s ehhez illeszkedő helyzetnek örvendhetett. A szabad királyi városok kereskedelmi és iparüzési, a bányavárosok a bányászatot elősegítő kiváltságokat kaptak és annak megfelelő jogviszonyokat alakítottak ki. Az adott jogrendszer szerint történt az öröklés, az adásvétel és más ügyletek. A nemeseknek például az ősiség és a fiscalitas jogintézménye értelmében az öröklött birtokot nem lehetett eladniuk, arra az oldalági rokonoknak és a királyi kincstárnak is joga volt. A nemesség körében fiági egyenlő örökösödés érvényesült a leánynegyed* szokásával. Ezzel szemben a szabad királyi városokban szabadabb volt az örökítés és az öröklés, szélesebb tere volt a végrendelkezésnek, s az örökös és végrendelet nélkül meghalt polgár vagyona sem a királyra, hanem a városra szállt. Az egyes rendeknek saját külön bíróságai voltak, amelyektől pereiket elvonni nem lehetett. A nemesek

* A leányutódok együttesen a vagyónérték egynegyedét örökölték, amelyet pénzben, más érték-tárgyban kellett kiadni, és nem földbirtokban, ingatlanban, kivéve, ha az ingatlannal rendelkező engedélyével birtoktalanhoz vagy nem nemeshez mentek feleségül.

DOBSZAY TAMÁS

A RENDI ORSZÁGGYŰLÉS UTOLSÓ ÉVTIZEDEI (1790-1848)

Negyedszázadnyi önkényuralom után, 1790-ben a Habsburg uralkodók visszatértek a rendekkel való együttműködés útjára, és a francia háborúk ideje alatt 1790 és 1812, majd 1825 és 1848 között rendszeresen összehívták a magyar rendi országgyűlést. A diétát mellőző közbeeső tizenhárom év ellenére a vizsgált időszak fontos szakasza a magyar parlamentarizmus történetének, a modern alkotmányosság előzményeinek.

A két táblában szerveződő országgyűlés, amely Közép-Európában egyedülálló mértékben biztosított politikai befolyást széles társadalmi csoportoknak, összetételét és működési formáit a 18. századból örökölte. A Szent Korona tagjainak tekintett, politikai jogokkal bíró rendek érdekeit jelenítette meg a királyi hatalommal szemben. A diéta a törvényalkotás mellett betöltötte a közügyek megvitatását, érdekek kifejezését lehetővé tevő politikai fórum szerepét is, illetve a rendek fontos társasági és ünnepi eseménye volt, amely nemcsak képviselte, hanem alakította is a közvéleményt. Alkalmasnak bizonyult a rendek, s áttételesen az ország egésze érdekeinek bizonyos fokú érvényesítésére is az abszolutista törekvéseit le nem vetkező királyi hatalommal szemben.

Kötetünk a kései rendi országgyűlések szerveződésének elveit, összetételét és működési mechanizmusait mutatja be, valamint felhívja a figyelmet az öröklött formákban bekövetkező változásokra is, amelyek főként a reformkorban már a modern parlamentarizmus irányában módosították a testület működését.

